

Тръст за гражданско общество в Централна и Източна Европа

Българска социологическа асоциация

Всекидневното гражданство:

Практики и стратегии на динамизиране на гражданското общество в съвременна България

Март 2012 г. – Април 2013 г.

“Има само активно гражданство, [...] гражданство, което е не просто статут, а практика или съвкупност от практики, свързващи двата полюса на *отношението към себе си* и *на отношението към другите...*”
Етиен Балибар

Актуална ситуация

След 45 години съществуване в свят, лишен от пространства за колективно действие, изградени чрез обединяването на свободни хора, и 20-годишни усилия за изграждане на гражданската сфера в България съвременното българско общество продължава да бъде пронизвано от противоречия между активизма на мощни неправителствени организации и изчаквателното поведение на мнозинството български граждани, между ангажираност и резервираност към общите дела, между несменяеми лидери и променящи се, но пасивни последователи. Във всеобщия климат на крехко междуличностно доверие и най-ниско доверие в институциите от страните в ЕС, в който политическото наследство на комунистическия режим и съвременният произвол на институционализираната власт взаимно се подхранват, има ли място за колективно действие, доброволно замислено и реализирано от свободни и автономни хора в името на споделена идея, цел, кауза?

Социалната практика и засилената активност в социалните мрежи през последните години показват, че в българското общество през последните няколко години полето на гражданските инициативи се реструктурира и се появяват самоорганизирани социални актьори, различни от носителите на професионализирана политическа или медийна власт. Става въпрос за гражданско поведение, което търси форми на включване в управлението и контрола на колективните дела извън познатите организационни структури и канали на политическата власт и неправителствените движения, на институциите, на организиранияте форми на мобилизация. Гражданската активност тук е отговор на несправедливо или неправомерно присвоено общо благо

или на проблем, непризнат или игнориран от публичната власт. Накратко, тя се ражда, изгражда и разгръща във всекидневието на хората, там, където институционалните средства са изчерпани, недостатъците на официалните структури са се превърнали в основна пречка за решаването на даден проблем, психологическото равновесие и физическото съществуване на хората е застрашено или просто е налице непоносима и недопустима социална несправедливост. Осъзнаването на специфичен проблем или на проблем от общ интерес и заемане на позиция се оказват *движещите сили на процеса на самоорганизиране на гражданите* *вън от структурите на институционализираната политика*, при който обединяването с другите не визира заемането на властови позиции, а намирането и осъществяването на решения заедно в името на по-доброто на всички и на всеки поотделно.

Тази способност за практическо действие по отношение на “живота заедно”, която се проявява във всекидневните практики по мобилизация на ресурси, знания и компетенции на хората с цел преодоляване на дадена проблемна ситуация се означава като “*обикновено*”, *всекидневно гражданство* в опозиция на класическите протестни социални движения и мобилизации. Полетата на упражняване на това активно гражданство са пространствата на всекидневния живот, на преживяните светове (*Lebenswelt*), на солидарностите, в които ангажиментът към другите е свързан с колективното осмисляне и изграждане на света, в който живеем, а не с функциите на политическата власт. Съ-гражданството (или съ-гражданското живеене), което намира израз в “действия-да-сме-заедно”, се явява един от основните двигатели на съвременното гражданско общество и антидот срещу хроничното недоверие в институциите на държавната и политическата власт. Именно **нововъзникващите форми на ангажираност на самите граждани** **вън или встрани от институционализираните от публичните власти траектории** са в центъра на този изследователски проект като път за преодоляване на ограниченията на гражданския сектор в най-новата история на България (след 1989 г.), за динамизиране на гражданското общество и хуманизиране на социалните отношения в България.

Основни проблеми

Тези нови форми на съвместно гражданско действие поставят основния въпрос за тяхното място и роля в изграждането не просто на витално гражданско общество, а

на нов тип социални отношения, основани на признанието, личната ангажираност, добронамереността, привързаността към общосподелени ценности, вкусове, интереси.

В тази връзка могат да бъдат поставени няколко групи въпроси:

- Как, кога и в каква форма гражданската енергия може да бъде мобилизирана без посредничеството на професионалните политици и медиите? Кои са факторите за социалната виталност и ефективност на обикновеното гражданство? Каква е морфологията на всекидневната гражданска активност (по региони, области и сектори на дейност, тип социални проблеми, форми на мобилизация)? Новите форми на гражданство преодоляват ли дополитическите неравенства (икономически и социални) или могат да бъдат източник на нови деления, основани на етническа и религиозна солидарност? Социалната енергия в малките групи и общности преодолява ли техните граници, превръщайки се в мощен ресурс за развитието на социума, или остава все още потенциал, капсулиран в групата?
- Какви са отношенията на тези нови граждански практики с институциите на политическата и административната система и с утвърдените, институционализирани форми на активност в гражданското общество (НПО, синдикати)? Признати ли са тези практики от класическите актьори на политическото действие, ако да - какво от тяхната дейност се признава, ако не – защо? Риск или шанс за развитието на новата гражданска социалност е трансформацията на обикновената гражданска енергия в ресурс на институционализираните актьори?
- Защо все по-често хората прибегват до самоорганизирано колективно действие и самоинициативно свързване, загърбвайки класическите форми на институционализация на политическото действие (партии, синдикати, социални движения и др.)? Конструиращи се извън формите на организиран активизъм, израз на какво са новите форми на социална солидарност – на натрупани социални пренебрежения и липса на признание, на противопоставяне на инертността на институциите и на ограничеността на ресурсите, на необходимостта да бъдеш себе си, да търсиш съмишленици, да споделяш потребности и интереси с другите без страх да бъдеш изключен, пренебрегнат, игнориран? Може ли масовото разпространение на неформални граждански инициативи да се окаже заплаха за авторитета на класическите институции и субекти на политическото действие, измествайки познатите досега форми на гражданска

активност и организация като включване в политически движения, партии, профсъюзни обединения?

- Кои са модалностите на публично присъствие на обикновеното гражданство и чрез какви средства за изразяване и обозначаване тези практики търсят легитимиране в публичното пространство? Как това преструктурира отношенията и комуникацията между обикновените граждани, утвърдените актьори на гражданския сектор и институционалните субекти на публичната власт?

Цели

Две са основните цели на проекта:

а) изследователска – да идентифицира новите форми на гражданско ангажиране извън структурите на институционализираната политика и разкрие потенциала им

- за преодоляване на ограниченията и слабостите на гражданския сектор в съвременното българско общество;
- за разширяване на социалния диалог чрез участието на всеки като равноправен и уникален член на обществото, независимо от икономическия и социалния му статус;
- за нарастване на социалното самочувствие и убеденост на обикновените граждани в социалната сила на съвместното им действие.

б) социално-приложна – да създаде условия за проява и разгръщане на този потенциал като:

- **направи публични практиките на неформална гражданска мобилизация**, идентифицирани в различни сфери на обществения живот. Породени от търсенето на социално признание на позиции и каузи, тези практики се нуждаят не от реклама, а от **изява на социалното послание, което носят** – качеството на нашия живот зависи от съвместната ни социална креативност като постоянно движение между това, което ни е дадено, и това, което искаме и/или можем да направим. Именно социалните уроци на инициативите на обикновените граждани за действие във всекидневието са *основополагащи за новите перспективи на гражданството, в което са ангажирани отношението към*

другия, нагласата за взаимопомощ, желанието за споделяне на опит, знания, идеи, предпочитания.

- **привлече вниманието на институциите на изпълнителната и законодателната власт върху организационни, институционални и законодателни пречки и недостатъци**, които именно формите на “обикновена” гражданска мобилизация правят видими и така могат да помогнат за търсене на ефективни решения. Това може да създаде нови форми на социално взаимодействие, в които активното гражданство и официалната политика взаимно си служат в името на общото благо, но могат и взаимно да се инструментализират в името на частно-групови цели и интереси.
- **прокара мост между утвърдените актьори в гражданския сектор и участниците в спонтанни граждански мобилизации** с цел преодоляване на основна трудност за ефективно гражданско действие, а именно ниската степен на междуличностно доверие и на доверие в институциите, слабата или отсъстващата способност за самоорганизация и обединяване на индивидуалните усилия без да се чака намеса или помощ отвън, отдалеч или от анонимния, но силен друг. В този смисъл *гражданското възпитание се явява една от първостепенните задачи в съвременното българско общество с цел формиране на нагласи за активно гражданско присъствие и поведение.*

Свързаното осъществяване на двете цели е израз на нашата позиция, че социологическото знание е ресурс само в действието. В този смисъл проектът преследва двоен ефект – от една страна, изграждане на добре информирани и просветени граждани и институции, ефективното взаимодействие между които зависи от взаимното познаване и осмисляне на собствените им практики, от друга страна, засилване на професионалната и обществената отговорност на самите социолозите при производство на научно валидно, социално значимо и практически полезно знание. Така при срещата на професионалната компетентност на изследователите и социалния опит на изследваните лица възможността гражданското общество в България да се изгражда като респектиращо и удовлетворяващо всички участници, изглежда по-реалистична.

Очаквани резултати

- Изработване на географска, социална и типологична картина на формите на обикновено гражданство в България като важен елемент от самопознанието на съвременното българско общество, без което е невъзможно неговото развитие.
- Създаване на добре информирани социални актьори от различен тип и равнище (обикновени граждани, национални и локални лидери на политически партии, синдикални организации и социални движения, властови субекти, журналисти) за потенциала на новите форми на гражданство като генератор на нова социална среда, в която хоризонталните отношения на непосредствено ангажирано общуване и вертикалните отношения с институциите могат да се допълват в името на определена социална кауза.
- Промяна на гледната точка и публичния дискурс за гражданското общество като всекидневно изграждащ се свят на съвместно съществуване, качеството на който се създава в респекта, признанието, съпричастността, ангажираността към другия независимо от различните институционални и социални роли, на които всеки е носител.
- Монография, анализираща всекидневните форми на гражданската активност, която може да се използва както от актьорите в гражданския сектор, така и при образователната подготовка на студенти и ученици.

Така с реализирането си проектът ще участва в процеса на гражданско възпитание в България, който се оказва един от най-съществените елементи на изграждане на динамично и жизнено гражданско общество.

Изследователски екип

Проектът се осъществява под ръководството на БСА и с финансовата помощ на Гръста за гражданско общество в Централна и Източна Европа.

Светла Колева, доц. д-р – ръководител на проекта, Институт за изследване на обществата и знанието, БАН, svetlakoleva2002@yahoo.com

Таня Неделчева, проф. дсн, Институт за изследване на обществата и знанието, БАН, inadim@dir.bg

Диана Ненкова, социолог, Институт за изследване на обществата и знанието, БАН, diana@sociology.bas.bg, diana.nenkova@gmail.com

Димитрина Попилиева, социолог, Институт за изследване на обществата и знанието, БАН, dimitrina.popilieva@gmail.bg

Сайт на проекта: <http://civil.bsa-bg.org/>